

Miljökrav, etiskt och socialt
ansvar i offentlig upphandling

- hur gör man som politiker?

Offentlig upphandling

Allt fler inser det orimliga i att skattemedel används för att handla av företag som saknar miljökrav eller som inte följer mänskliga rättigheter eller grundläggande principer för arbetsrätt. I stället vill vi använda vår konsumentmakt och ställa krav vid offentlig upphandling som stödjer en hållbar utveckling i Sverige och i världen.

Lagen om offentlig upphandling (LOU) bygger på EU-direktiv.

Det är lätt att känna LOU som en begränsning eftersom regelverket är omfattande, men lagen medger att man ställer krav på socialt och ekologiskt ansvar även i offentlig upphandling. Förutsättningen är att man gör det på ett konkurrensneutralt sätt och med proportionerliga krav.

Tänk hela kedjan i upphandlingen: analysera behoven, planera, genomföra, utvärdera, besluta, följa upp. Det är lätt att missa uppföljningsfasen. Som politiker har man störst roll i början och slutet av kedjan. Dels att besluta om behoven, dvs vad det är för typ av tjänst eller produkt som behövs. Dels att efterfråga resultat, dvs om man fått vad man betalar för.

Man måste inte alltid anta det billigaste anbudet. Det går att upphandla det ekonomiskt mest fördelaktiga (vilket ger möjlighet att ställa krav på kvalitet, miljö och pris). Att ställa krav på miljö och socialt ansvar behöver inte innebära högre priser, men ibland blir det så. Mycket handlar om hur man ställer krav, och i vilken takt. Detta är en del av professionen hos de tjänstemän som arbetar dagligen med offentlig upphandling.

Starka konsumenter tillsammans

Alla kan inte vara experter på allt.

Gå samman med andra kommuner och landsting och hjälp varandra.

Man kan medvetandegöra leverantörer om miljökrav och sociala/etiska krav även utanför upphandlingsprocessen. Visa vad du vill som marknadsaktör!

Fair Trade City, Eko-kommun, Grönt Folkhem....Kärt barn har många namn. Det viktiga är inte vad vi kallar det, utan vad vi faktiskt gör. Implementera och följ upp!

Både politiker och tjänstemän kan vara involverade i dialog med leverantörer kring socialt ansvar och miljökrav. Men glöm inte att din roll som politiker är övergripande ansvar och målsättningar. Låt tjänstemännen sköta detaljerna, men efterfråga gärna regelbunden avstämning och uppföljning.

Det är naturligt att tjänstemän i organisationer vill vara ”på den säkra sidan” för att undvika överklaganden vid upphandling. Tala tydligt om att ifall överklagande sker på av att upphandlarna vågat gå före och ställa krav så har de politikernas fulla stöd, även om det blåser.

Ditt jobb som politiker är att visa vägen, att trycka på.

Miljökrav

Följ utvecklingen under kontrakten:

- Uppmärksamma leverantörerna på era önskemål.
- För dialog med näringslivet och ställ frågor om miljöprestanda och villkor hos underleverantörer.
- När det finns ramavtal tecknade med blandat sortiment bör man inom dessa avropa de bästa produkterna, t ex miljömärkta produkter.

Vid upphandling:

- Man får inte ställa kravet *närproducerat*. Preciserar i stället vad du menar genom att t ex anpassa matsedlar och därmed livsmedelsinköp efter säsong (viktigt att samarbeta med exempelvis husmor i skolköket). Man kan ställa krav på leverans till *en* adress och upphandla transporter till verksamheterna separat (underlättar för små livsmedelsproducenter att lämna anbud).
- Man kan beakta *kriterier* för miljömärkning, men undvik att ställa krav på viss märkning, skriv i så fall t ex *kravmärkt eller motsvarande* eller precisera krav, t ex att bekämpningsmedel inte får användas i produktionen eller att transporter inte får ha högre koldioxidutsläpp än nivå X.
- Krav kan ställas som kvalificeringsvillkor, utvärderingskriterier och kontraktsvillkor. Det finns för- och nackdelar med de olika metoderna och de kan kombineras på olika sätt. Överlåt till tjänstemännen att hålla reda på vilka kravformer som passar bäst i enskilda upphandlingar.
- Man kan beakta tillverkningsprocesser.
- Undvik detaljerad styrning t ex om vilken teknik som får användas. Formulera i stället mål exempelvis för utsläpp och låt leverantören komma med lösningarna.

Etiskt och socialt ansvar

Följ utvecklingen under kontrakten:

- Uppmärksamma leverantörerna på problematiken.
- För dialog med näringslivet och ställ frågor om villkor hos underleverantörer: Känner de till hela produktionskedjorna hur t ex importerade varor har framställts och av vem? Har de fackliga avtal? Var finns fabrikerna? Arbetar barn där? Får de skäligt betalt?
- När det finns ramavtal tecknade kan man inom dessa avropa t ex rättvisemärkta produkter.

Vid upphandling:

- Man får inte kräva att en leverantör ska vara svensk.
- Man kan ställa krav på att leverantören - och underleverantörer - ska följa t ex ett urval av ILOs konventioner och FN:s Barnkonvention. Konventionerna anger vida ramar och den praktiska tillämpningen kan se mycket olika ut. Tonvikten bör ligga på att se att de sociala förhållandena förbättras. En nyckel till det är att arbetstagare får organisera sig.
- Undvik att ställa krav på en viss märkning, t ex rättvisemärkt. Preciserar hellre vilka krav som ställs, t ex att anställda ska ha möjlighet att organisera sig och att leverantören ska leva upp till vissa internationella konventioner (se exempel ovan).
- LOU är relativt oprövad när det gäller krav på etiskt och socialt ansvar.

Vid all upphandling gäller att de krav man ställer måste gå att följa upp, på ett sätt som innebär en rimlig arbetsinsats. Något att tänka på vid motioner och politiska förslag.

Tips på mer läsning:

Upphandling:

- Nämnden för offentlig upphandling www.nou.se
- Miljöstyrningsrådet www.eku.nu
- Naturvårdsverket www.naturvardsverket.se
- Fredrik Lann, Jerker Thorsell, En god affär - socialt ansvar i offentlig upphandling (Atlas, 2005) ISBN 91-7389-172-X

Märkning av produkter t ex för att ta reda på vilka krav som ställs för märkning:

- Rättvisemarkt www.rattvisemarkt.se
- Krav www.krav.se
- Svanen www.svanen.nu
- Bra Miljöval www.snf.se/bmv
- Rena Kläder www.renaklader.org

Att väcka opinion och sprida kunskap i kommunen, landstinget, regionen, på arbetsplatsen och i skolan om hur varor och tjänster produceras är också ett sätt att påverka.

Gör det – t ex genom att sprida denna broschyr!

För den som vill trycka ut texten och häfta som broschyr finns en särskild pdf-fil som anpassats så att sidorna hamnar rätt.

Materialet är framtaget av Miljöpartiets internationella utskott
www.mp.se/internationellt

Vid frågor eller förslag till förbättringar, kontakta gärna
Birgitta Losman birgitta.losman@mp.se

© Miljöpartiets internationella utskott och Birgitta Losman
november 2006

Plats för anteckningar

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins or other markings on the paper.